© Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
ISSN: 1303-5134
www.insanbilimleri.com

BİR SOSYOLOJİK OLGU OLARAK TELEVİZYON

Yrd. Doç. Dr. D. Ali Arslan (*)

Özet:

Ülkemizde toplum hayatına 31 Ocak 1968 tarihinde girmiş olan televizyon, kısa sayılabilecek bir süreç içinde çok sayıda uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel boyutlardaki özel kanalların da yayın hayatına girmesiyle, en etkin ve yaygın kitle iletişim aracı haline dönüşmüştür.

Bu gelişmelere paralel olarak günümüzde televizyon artık, yalnızca sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi düşük, kentin sosyal yaşantısı ile bütünleşememiş şehir insanına hitap eden bir serbest zaman değerlendirme faaliyeti olmaktan çıkmıştır. Tüm toplum sathına yayılmış izleyici kitleleri ile, her sınıftan ve her kesimden insana hitap eden bir serbest zaman faaliyeti niteliği kazanmıştır. Televizyonun ulaşabildiği bireylerin sayısındaki bu hızlı artış onu çok önemli bir toplumsal güç; yalnızca bireyler üzerinde değil, toplum ve kültür üzerinde ciddi boyutlarda etkileme gücüne sahip önemli bir sosyalizasyon ajanı konumuna taşımıştır. Bu çalışmada, bu denli etkin bir güç olan televizyonun bireyler ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulacak.

Anahtar Sözcükler: *İletişim, Televizyon, Sosyalizasyon, Kültür, Anomi, Televizyon Reklamları, Aile İlişkileri.*

Abstract:

The major objective of this study is to discuss the influence of television on individuals, culture and whole society. It is a common reality for the researchers that television has important affect in the early socialisation of children and also in the long term socialisation of adults. Nevertheless, in some circumstances television plays the role of the agent of de-socialising in socialisation process by de-socialising, challenging and disturbing the setting of values by parents, educators and other agent of social control.

Key Words: *Communication, Television, Socialisation, Culture, Anomy, Television Advertisements, Family Relations*

1. GİRİŞ

Başlangıcında insanların hayatını kolaylaştıran ve onun çevresini kontrol edebilmesinde çok önemli işlevler yerine getiren teknoloji, özellikle son yüz yılda çok hızlı bir değişim geçirmiştir. İnsanoğlu doğayı kontrol etme çabasında büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır fakat, bu kez doğadan

çok daha acımasız ve amansız bir gücün kölesi durumuna düşmüştür. Efendi konumundaki insan, kendi yaratısı olan uşağının esiri olmuştur.

Bireylerin tutum ve davranışlarını en çok etkileyip yönlendirebilme gücünü bünyesinde taşıyan teknolojik gelişmelerin en başta gelenlerinden birisinin, ses ve görüntülerin dalgalar halinde iletilip-yayınlanması esasına dayanan televizyon olduğu, kuşku götürmez bir gerçektir. Teknolojinin insanlığa en büyük armağanlarından biri olan bu harika alet, bilinçli ve amaca uygun olarak kullanılmadığında, insanlar, özellikle de çocuklar üzerinde çok ciddi olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

Bu çalışmada, dikkatler konunun bu boyutuna çekilip, televizyonun olumsuz işlevlerinin sosyolojik bir analizi yapılmaya çalışılacak. Kuşkusuz, televizyonun olumlu işlevlerini inkar edip, onu bir öcü yapmak gibi bir amaç söz konusu olamaz. Televizyon hem olumlu, hem de olumsuz etkileme gücünü potansiyel olarak bünyesinde barındıran, diyalektik yapılı bir kitle iletişim aracıdır. Onun özellikle olumsuz işlevlerini ön plana çıkarmada güdülen amaç, böylesine önemli araçların mülkiyetini ya da kontrolünü ellerinde bulunduranlara taşıdıkları insani, ahlaki, toplumsal ve kültürel sorumluluklarının boyutlarını hatırlatmak; olumsuz etkileri minimuma indirgeyerek, bu teknoloji harikası sihirli kutudan daha etkin ve verimli şekilde yararlanmanın yollarını aramaktadır.

2. TELEVİZYONUN BİREY, TOPLUM VE KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Televizyonun izleyici üzerinde çok büyük bir etkisinin olduğu, bu yönüyle de toplum ve kültür üzerinde oldukça önemli bir etkileme ve değiştirme gücüne ulaştığı herkesçe paylaşılan bir gerçektir. Bu etki olumlu olabileceği gibi, olumsuz yönde de gerçekleşebilmektedir. Bu nedenlerden hareketle, bu çalışmada televizyonun birey, toplum ve kültür üzerindeki olumsuz etkileri incelenecek. Televizyonun, seyirci kitleleri içinde en büyük etkiyi çocuklar üzerinde yaptığı gerçeği dikkate alındığında, bu aracın öncelikli olarak çocuklar üzerinde yapmış olduğu olumsuz etkilere değinilecek:

2.1. ÇOCUKLARIN DERSLERİNİ İHMAL ETMESİNE NEDEN OLMAKTADIR

Ailelerin çocukların televizyon izlemelerini planlama bilgi ve olanağından yoksun oluşu, bazı çocukların zamanlarının büyük bir bölümünü, televizyonun karşısında geçirmelerine yol açmaktadır. Bu ise, böylesi durumdaki çocukların derslerini ihmal etmesine neden olup, başarısızlığı beraberinde getirmektedir.

2.2. ÇOCUĞUN SOSYAL GELİŞİMİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEMEKTEDİR

Televizyon çocukları, onların sosyal ve psikolojik gelişimleri bakımından çok büyük önem taşıyan oyun ve arkadaş ortamlarından uzak tutmaktadır. Bu ortamların sağladığı sosyal etkileşimden uzak kalış, çocuğun ileriki yaşamında toplumsal ilişkiler kurmadaki başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bazen bu olumsuzluklar, çocuğun bütün yetişkinlik yaşamı boyunca etkisini sürdürecek kalıcı izler bırakabilmektedir.

2.3. ÇOCUĞUN FİZYOLOJİK GELİŞİMİNİ OLUMSUZ OLARAK ETKİLEMEKTEDİR

Televizyon reklamları, özellikle çocukların tüketim eğilimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Televizyon reklamlarının cazibesi, çocukların çikolata-şekerleme cinsi yiyeceklere karşı olan ilgisini ve bunları tüketme isteğini daha da arttırmaktadır. Baş döndürücü görüntü ve ses efektleri ile reklamları yapılan böylesi yiyeceklerin, çocukların sağlıklı ve dengeli beslenmeleri bakımından pek fazla değerli olduğu söylenemez. Beslenme değeri çok az ya da hiç olmayan bu tür yiyeceklerin aşırı ölçüde tüketilmesi, çocukların dengesiz beslenmesine ve onlarda iştahsızlığa neden olmaktadır. Bu durum ise, sağlıklı bir fizyolojik gelişim için hayati önem taşıyan ve çocukluk çağında bol miktarlarda alınması gereken, besin değeri çok yüksek sebze-meyve gibi yiyeceklerin yeterince tüketimini engellemektedir.

Öte yandan çocuğun, saatler boyunca ekran karşısında hareketsiz kalması da, yine çocukların fizyolojik gelişimlerinin sağlıklı bir doğrultuda gerçekleşmesini engellemektedir. Bu aşırı

hareketsizliğe ve yetersiz spor etkinliklerine, dengeli ve sağlıklı olmayan beslenme alışkanlıkları da eklenince bir takım fiziki gelişme bozuklukları; kas, sinir ve iskelet sistemlerinde, söz konusu nedenlere dayalı bir takım işlev ve gelişim bozuklukları sıklıkla ortaya çıkabilmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde ve bazı batı Avrupa ülkelerinde, diğer bazı etkenlerin yanı sıra yukarıdaki nedenlerle yakından ilişkili olarak ortaya çıkan ve "**obesity**" olarak adlandırılan "aşırı şişmanlık" rahatsızlığı, çocuklara yönelik olarak toplumun genelini tehdit eden bir sosyal hastalık boyutlarına ulaşmıştır. Bu durum, sosyal-ekonomik ve siyasi açıdan gelişmiş ülkeler arasına katılma mücadelesi veren ülkemizde henüz, yukarıda sözü edilen ülkelerdeki gibi toplumun genelini tehdit eder bir boyuta ulaşmamıştır. Bununla birlikte çok uzak olmayan bir gelecekte obesitenin, ülkemizde de sosyal bir hastalık konumuna ulaşma riski bulunduğunu vurgulamak gerekir.

2.4. ÇOCUĞUN PSİKOLOJİK GELİŞİMİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEMEKTEDİR

Çocuğun arkadaş ve oyun gruplarında yeterince bulunamayışı, ancak bu ortamlarda öğrenilebilen paylaşma, dostluk, yakın ilişkilere girme, güven duyma gibi çocukların sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi için hayati önem taşıyan duyguların, onlar tarafından yeterince tanınıp, gerektiğince tadılmasını engellemektedir.

Ayrıca televizyon çocukların saldırganlık eğilimlerini ve saldırganca davranışlar sergileme sıklıklarını da arttırmaktadır. Ekranlarda çok sıklıkla sergilenen ve çoğunlukla da gerçeklerden kopuk kavga, şiddet, kan, göz yaşı sahneleri çocuklarda saldırgan ve geçimsiz bir kişiliğin gelişmesine yol açmaktadır. Normal boyutları ile sergilendiğinde bile çocukların ruh sağlığı ve psikolojik gelişimlerinde çok önemli sıkıntılara yol açabilecek nitelik taşıyan böylesi sahneler; bir de ütopist ve gerçekçi olmayan yorumlarla sergilendiğinde, bunların çocuğun sosyal-psikolojik kimliğinde yaptığı tahrifat ve açtığı yaralar katlanarak artmaktadır. Böylesi yaralayıcı etkilere maruz kalmış çocukların arkadaş çevresi ile, ailesiyle ve sosyal çevresindeki öteki bireylerle sağlıklı ve istendik doğrultuda ilişkiler kurup geliştirmesini çok zor olacaktır.

Bütün bunların da ötesinde, belki de televizyonun çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerinde neden olabileceği en büyük olumsuzluk, bu aygıtın, özdeşim kurma eğiliminde olan çocuklara sunduğu rasyonel ve gerçekçi olmayan özdeksel modellerle ilgilidir. Çocukluk dönemleri, küçük insan bireylerinin, özdeşim kurabilecekleri bir örnek model arayışı içinde oldukları dönemlerdir.

Bu özdeşim kurma eğilimi, çocukların kişilik gelişimleri açısından hayati bir öneme sahiptir. Fakat bu değerlendirme, çocuklardaki söz konusu eğilimlerin, amaca uygun ve doğru kanallara yönlendirildiği ölçüde geçerlidir. Aksi takdirde bilinçsizce ve rast gele seçilmiş yanlış modeller, çocukların kişilik gelişimlerinin sağlıklı olmayan temeller üzerinde şekillenmesine yol açabilmektedir. Çocukluk dönemlerinde temelleri atılıp, şekillenmeye başlayan bu kişilik özelliklerinin, çocukların yetişkinlik dönemlerinde ve hatta onların tüm yaşamları boyunca da etkisini sürdüreceği gerçeği dikkate alındığında, konunun önemi daha bir netlik kazanır.

Çocukların televizyon karşısında harcadıkları zamanın büyüklüğü ve televizyonun çocuklar üzerindeki kalıcı etkileri de göz önünde bulundurulduğunda; teknoloji harikası bu aracın, çocukların kişilik gelişimleri açısından yeri, önemi ve yapabileceği olası etkilerin boyutları daha da anlaşılır hale gelecektir. Sosyal bilimciler tarafından gerçekleştirilen bir çok araştırma, çocuklara özdeşim kurabilecekleri örnek modeller sunma bakımından televizyonun son derece etkili bir araç olduğu gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır. Sunulan bu örnek modeller olumlu bir nitelik taşıyıp, çocukların sosyal-psikolojik gelişimlerinin sağlıklı zeminler üzerinde gerçekleşmesine yardımcı olabileceği gibi, bu etki tam tersi bir doğrultuda da olabilmektedir: Yani televizyonun sunduğu olumsuz tiplemeler de, böylesi eğilimlerin en yoğun olduğu dönemi yaşayan çocukların, özdeşim kurmak için seçtiği örnek modeller arasında yer alabilmektedir. Hatta bir çok araştırmacı, bu etkinin olumsuz boyutlarının daha ağır bastığını da özellikle vurgulamaktadır.

Konuya ülkemiz açısından bakıldığında da, ortaya pek farklı bir manzara çıkmamaktadır: Şurası açık bir gerçektir ki Türk çocukları da, en az batılı ülke çocukları kadar televizyonla içli dışlı durumdadır. İster kırsal kesimde yaşasın, ister kentli olsun; sosyal-ekonomik ve kültürel açıdan ister

üst toplumsal katmalara mensup olsun, ister alt tabakalardan olsun, toplumumuzun hemen her kesiminde çocuklar, zamanlarının çok önemli bir bölümünü televizyon karşısında harcamaktadırlar. Öte yandan, 1990'lı yıllarda yaşanmaya başlayan ve halen de sürüp gitmekte olan "**televizyon yayıncılığı furyası**" da, Türkiye'nin bir başka gerçeğidir.

Ülkemizde, istisnai durumlar olsa da, basın-yayın alanında, özellikle de televizyon yayıncılığı alanında bilinçsiz, plansız, programsız bir yayıncılık anlayışı göze çarpmaktadır. Bu furya, belki reyting kaygısı içinde olan medya patronları ve editörleri dışında, toplumun her kesiminden (genç-ihtiyar, varlıklı-yoksul, eğitim düzeyi yüksek-düşük) bütün insanları rahatsız eder bir boyuta ulaşmıştır. Toplumsal, insani ve ulusal her türlü sorumluluk anlayışının bir kenara bırakıldığı; tek kaygının reyting kaygısı, bir başka anlatımla reklam pastasından daha fazla pay kapabilme amacı olduğu göze çarpmaktadır. Bu amaca ulaşmada da her yolun meşru sayıldığı bir televizyon yayıncılığı anlayışı!...

"Reyting getirsin de, gerisi önemli değil" düşüncesinin hakim olduğu; kalitesizliğin ve ilkesizliğin en temel ilke haline geldiği; boş içerikli hatta içeriksiz yayınlarla, çok ciddi bir uğraş alanı olan yayıncılık işinin, "**avanak oyalama**" mesleği haline dönüştürüldüğü bir dönem. Ülke gerçeklerinden ve gündeminden uzak suni gündemlerle, geniş halk kitlelerin uyutulduğu-hatta uyuşturulduğu ve böylece, bilerek ya da bilmeyerek insanlarımızın bilinçsiz, duyarsız ve tepkisiz insan yığınları haline dönüştürülmeye başlandığı; bütün bunlar sonucunda da genelde toplumumuzun ve özelde de insanlarımızın önemli bir oranının içinde bulundukları "**anomi**" ve "**apati**" halinin, iyileşmek şöyle dursun daha da kronik hale dönüştüğü gerçeği!...

Yine aynı şekilde bir başka çok önemli konu da, medyanın yetişmiş, alanında iyi eğitimli ve nitelikli insan sorunudur. Bu tespit ve yakınma, yapılan araştırma boyunca, yayıncılık mesleğinin gerektirdiği niteliklere fazlasıyla sahip fakat ne yazık ki sayıları çok da fazla olmayan medya çalışanları tarafından da sıklıkla ve çarpıcı bir şekilde dile getirilmiştir (Arslan, 1999). Sektördeki bütün bu eksiklik ve sıkıntılara rağmen, Türk medyası halen iyi bir şeyler yapabiliyorsa, bütün

bunların, bu bir avuç yetenekli ve nitelikli medya çalışanı sayesinde gerçekleştirilebildiğini vurgulamak gerekir.

Medyanın içinde bulunduğu bu çok ciddi sorunun, ülkemizde yetişmiş ve alanında iyi eğitimli insan olmamasından falan kaynaklandığı da zannedilmesin. Tam tersi, aslında ülkemiz bir çok alanda, eğitimli ve iyi yetişmiş insan cennetidir Medyada yaşanan bu nitelikli insan sorunun özünde de, yetişmiş insan gücü yokluğu değil, kitle iletişim araçlarının kontrolünü ya da mülkiyetini elinde bulunduranların, yayıncılığı ve özellikle de televizyon yayıncılığını algılayış tarzları ve bu konuya yaklaşım biçimleri yatmaktadır: Bu durumu kısaca, "az emek, az zahmet ve az masrafla yüksek reyting, kolay ve çok kazanç anlayışı" şeklinde de tanımlanabilir.

Bir de böylesi programların, televizyon kanallarının, öteki zamanları bir kenara bırakın, "prime time" şeklinde adlandırılan ve en çok izleyici ile buluşulan asıl önemli saatlerde; ne kadar uzun süreler boyunca ekranı işgal etmekte oldukları gerçeği gözlemlendiğinde, durumun bütün vahameti, olanca çıplaklığıyla gözler önüne serilecektir.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan bütün bunlar, yani Türk çocuklarının tamamına yakınının, zamanlarının çok önemli bir bölümünü televizyon başında harcadığı gerçeği, günümüz Türkiye'sindeki televizyon yayıncılığı anlayışı ile birlikte dikkate alındığında; sosyal-psikolojik ve biyolojik açıdan hızlı bir gelişim dönemi içinde bulunan çocuklar açısından televizyonun taşıdığı potansiyel ya da fiili risklerin tüm boyutları daha bir açıklık kazanacaktır.

2.5. TELEVİZYONUN ÇOCUKLARIN CİNSEL GELİŞİMİ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Televizyon çocukların sosyal, psikolojik ve biyolojik gelişimlerinin yanı sıra cinsel gelişimlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Televizyon ekranlarında sergilenen aşırı ölçüde açık saçık sahneler, pornografik görüntüler ve erotik filmler, çocuklardaki cinsel dürtülerin

normalden önce uyarılmasına ve onların çevrelerine karşı erken cinsel ilgi duymalarına yol açmaktadır. Bütün bunlar ise çocukların buluğ çağına, olması gerekenden çok daha önce girmesine neden olmaktadır.

Belli ölçülerde kırılmış olsa da, cinselliğin halen toplumumuzda bir tabu durumunda olduğu gerçeği hatırlandığında; bir yandan erken uyarılmış olan doğal cinsel dürtülerin baskısı altında kalan çocuk, öte yandan da toplumun değer ve normlarının engellemesi ile karşılaştığında şaşkınlığa uğrayacaktır. Böylesi bir ikilemle karşı karşıya kalan çocuğun içine düşeceği psikolojik çatışma halini tahmin etmek zor olmasa gerek. Bunlara, ülkemizde çocuklara ve gençlere yönelik olarak yeterli düzeyde ve sağlıklı bir şekilde cinsel bilgilendirmenin olmadığı gerçeği de eklendiğinde, durum daha bir içinden çıkılmaz hale dönüşmektedir.

Cinsellik olgusunu televizyon ekranlarına, kimi zaman gerçek yönleri ile kimi zaman da olanca sapkınlığı ve bütün ayrıntıları ile yansımaktadır. Bütün bu olan bitenleri gözlemleyen çocuk, ailesinin ve yakın çevresinin "ayıp, günah" nitelendirmeleri ile karşılaştığında bir bocalama, bir çelişki içine düşecektir. Sonraki aşamalarda kendisini, ailesini, çevresini ve ekranda sergilenenleri sorgulamaya başlayacaktır. Sonuçta ise ekranlarda sıklıkla yinelenen, "böylesi olayların normal, doğal, hatta olması gereken olaylar olduğu" mesajı galip gelecektir. Bu durumda çocuk, yakın çevresi ile ilgili olarak kuşkulanmaya başlayacaktır. Böylesi ikilemler içine düşen çocukların, yakın çevresi konusunda sıklıkla vardıkları yargı ise "ya bunların dünyada olan-bitenlerden haberleri yok, ya da beni aptal sanıyorlar!..." türünden olacaktır. Bütün bunlar ise, yalnızca çocukların cinsel kimliğinin oluşumunda çarpıklıklara yol açmakla kalmayacak, aynı zamanda çocukların ailesine karşı beslediği duyguları ve sergilediği tutumları da olumsuz doğrultuda etkileyecektir.

2.6. TELEVİZYON AİLE İÇİ İLİŞKİLERİ DE OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEMEKTEDİR

Televizyon, aile kurumunun varlığının sağlıklı temeller üzerinde devamı konusunda da olumsuz etkiler yapabilmektedir. Öteki toplumsal kurumlar gibi, aile kurumunun temelini de insanlar arası ilişkiler oluşturmaktadır. Sağlıklı ailenin ön koşulu, aileyi oluşturan bireyler arasındaki

ilişkilerin sağlıklı olması ve sağlam temellere dayanmasıdır. Televizyon bireylerin; aile iç ilişkilerin sağlamlaştırılmasına, bu ilişkilere derinlik kazandırılmasına, aileyi oluşturan bireyler ararsındaki iletişim ve etkileşimin etkin ve kalıcı kılınmasına yardımcı olacak; bütün bunların sonucunda da sağlıklı bir aile ortamı oluşturabilmesi ve sürdürülebilmesine olanak sağlayacak zamanlarını çalmaktadır.

Daha öz bir anlatımla bireyler, aile ilişkilerinin geliştirilmesinde ve aile ortamının sıcak bir yuvaya dönüştürülmesinde çok önemli işlevlere yönelik olarak kullanabilecekleri serbest zamanlarını, televizyon karşısında harcamaktadırlar. Bu ise aile içi etkileşimi zayıflatmakta ve bireyler arasındaki ilişkileri hem nicelik, hem de nitelik bakımından olumsuz olarak etkilemektedir. Sonuçta da aile içi ilişkilerin seyri, "aynı çatı altında fakat birbirine yabancı bireyler" boyutuna doğru sürüklenmektedir. Bu durum, çocukların sosyalizasyonunu ve kişilik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek çok ciddi riskleri de beraberinde taşımaktadır.

2.7. BİR SÖMÜRÜ ARACI OLARAK TELEVİZYON REKLAMLARI VE ONLARIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Televizyon reklamları, çocukluk dönemi sosyal-psikolojik ve fizyolojik özelliklerinin sömürülmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Televizyon ve haliyle de televizyon reklamları, özellikle pasif alıcı konumunda bulunan çocuklar üzerinde oldukça büyük ve kalıcı etkiler yapmaktadır. Televizyon reklamlarının çocukların fizyolojik gelişimine ve beslenme alışkanlıklarına yapabileceği olumsuz etkiler konusuna daha önce değinilmişti. Burada özellikle olayın sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutları vurgulanacak.

Özellikle çocuklara yönelik olarak hazırlanan ve baş döndürücü görsel ve işitsel efektlerle sergilenen reklamlar, çocukların tüketim dürtülerini uyarıp, sahip olma duygularını harekete geçirmektedir. Bu durum ise çocukların tüketim eğilimlerini arttırmakta, deyim yerindeyse onları tüketim kölesi haline getirmektedir. Televizyon reklamlarının böylesi acımasız darbelerinden paylarına düşeni, eğitim ve kültür düzeyleri ne olursa olsun bütün toplum kesimlerinden ailelerinin çocukları almaktadır. Olayı toplumumuz boyutunda ele aldığımızda da durum pek fazla

değişmemektedir. Ülkemizde ister kırsal-ister kentsel, ister varlıklı-ister yoksul, ister çok eğitimli-ister az eğitimli olsun hemen herkesin televizyon sahibi olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bu durum dikkate alındığında, televizyon reklamlarının, toplumumuzun tamamını etkileyebilecek bir boyutta ve güçte olduğu görülür.

Öte yandan ülkemizin makro ekonomik portresi (toplum kesimleri arasında gelir dağılımındaki çok büyük uçurumlar, ailelerin ortalama gelir düzeyleri konusundaki malum gerçekler ...vb) de madalyonun öteki yüzünü oluşturmaktadır. Konuyla ilgili bir çok kurum ve kuruluşun iki bin dört yılında yaptırdığı araştırmaların ortaya koyduğu veriler, bu duruma daha bir açıklık kazandıracak niteliktedir. Bu bulgulara kısaca bir göz atmak gerekirse: Ortalama bir ailenin aylık yalnızca mutfak harcamaları 600-700 milyonu bulmaktadır. Aileler için yoksulluk sınırının 1 milyar 500 milyonu aştığı vurgulanmaktadır. Yine aile boyutunda açlık sınırının yarım milyarın üzerinde olduğu belirtilmektedir. Böylesi türden daha bir çok rakam ve verileri sıralanabilir.

Kuşkusuz ortaya konan bu tablo, olayın bir boyutunu oluşturmaktadır. Olayın bir başka boyutuna daha göz atıldığında, olup-bitenleri anlamlandırmakta ve insanlarımızın yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini anlayıp açıklamakta, mantık ve matematik bilimi yetersiz kalmaktadır. Şöyle ki; yine 2004 yılı ilk yarısını kapsayan dönem için ülkemizde asgari ücret 300 milyon civarındadır. Öyle ki bu ülke insanının milyonlarcasını, hatta belki de on milyonlarcasını ilgilendiren ve onların aylık gelir durumunu ifade eden bir rakamdır. Yine aynı şekilde, üniversitelerin dört yıllık fakültesinden mezun olmuş devlet memurlarının ortalama maaşları 600-700 milyon lira arasında seyretmektedir. Yirmi yılı aşkın bir süre eğitim görmüş, doktoralı bir üniversite araştırma görevlisinin maaşı 800 milyon civarındadır.

Bütün bunlar iyi ya da kötü bir iş bulabilmiş, mutsuz da olsalar yine de bir ölçüde şanslı durumda olan büyük çoğunluğun durumunu sergileyen rakamlar. Tabi ki, onlarca yıldan beridir kronik hale dönüşmüş ve nüfusun önemli bir kesimini kıskacında tutan işsizlik olgusu da unutulmamalıdır. Bütün bunlar, toplumumuzun önemli bir çoğunluğunun sosyo-ekonomik durumunun dramatikliğini bütün açıklığıyla sergilemeye yeter da artar bile. Bir de bunlara, yıllardır

yaşananları bir kenara bırakın, 2000 yılının Kasım ayında ve 2001 yılının Şubat ayında baş gösteren ekonomik ve siyasi krizlerin, toplumsal ve ekonomik açıdan insanlara getirmiş olduğu ekstra yükler eklendiğinde, genel portre daha bir fluleşecektir. Durum daha bir iç karartıcı, denklemler daha bir içinden çıkılmaz hale dönüşecektir.

Türk halkının genel ekonomik durumu ile, asgari geçim ve yaşam standartları konusunda ortaya konan rakamlar karşılaştırıldığında, durumun vahameti bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Her şeyden öte bütün bunlar, kendileri başlı başına çok önemli toplumsal sorunlardır. Bütün bu sorunların, çok ciddi boyutlardaki bir çok öteki sosyal, ekonomik, psikolojik ve siyasi sorunlara kaynaklık ettiği de bilinmektedir. Durumun vahametinin bu boyutlara ulaşmasında uzun yılların ihmallerinin, beceriksizliğinin ya da vurdumduymazlığının en büyük rolü oynadığında da kimsenin kuşkusu yoktur. Durumun artık tahammülü zor boyutlara ulaştığı, deyim yerindeyse "bıçağın kemiğe dayandığı" da bir gerçektir. Acil önlemler alınıp kalıcı çözümler getirilmezse, ortaya çıkabilecek durumların, sonradan telafisi çok zor ve yüksek maliyetli olacak bir çok toplumsal, psikolojik ve siyasi sorunlara da yol açabileceği ortadadır. Bütün bu konular çok önemli ve çok ciddi konular olmakla birlikte, çalışmamızın doğrudan kapsamı içinde olmadığı için burada daha fazla ayrıntılandırılmayacak.

Toplumun sosyo-ekonomik durumuna ilişkin bu saptamalardan sonra, ülke insanının tamamına yakınının televizyonun etki alanında olduğu gerçeğini tekrar hatırlanıp, bütün bunlar birlikte ele alındığında, televizyonun ve özellikle de televizyon reklamlarının, bireyler ve toplumun geneli üzerindeki olası etkilerini ortaya koymak sanırım daha kolay olacaktır. Bu durumda, toplumda çok az sayıdaki şanslı çocuğun, aşırı uyarılmış tüketim dürtülerini giderebilme fırsatı bulacağı gerçeği ortaya çıkar. Ekonomik açıdan elverişsiz durumda bulunan ailelerin çocukları ise, bir yandan aşırı tahrik edilmiş tüketim dürtülerinin ve sahiplenebilme duygusunun, öte yandan da yoklukların getirdiği engellenme ve ket vurmaların ürünü olan bir çatışma hali içine düşecektir. Böylesi durumdaki çocukların ruhunda kopan fırtınaları ve bunların dışa yansımalarını gözlemleyebilmek için sosyolog ya da psikolog olmaya gerek olmadığı açıktır.

Yaşananlar çocukların kişilik gelişimini de derinden etkileyecektir. Böylesi zor koşullar ve yoksunluklar içinde gelişen çocuklar hırçın, asabi, tatminsiz, aşırı kuşkucu, girişimci ruhu zayıf,

çevresi ile iletişim kurma yeteneği istendik doğrultuda gelişmemiş, insanlarla sağlık ilişkiler kurmakta zorlanan bir kişilik geliştireceklerdir. Bu çocukların sahip olabilecekleri saydığımız türden olumsuz kişilik özelliklerinin sayısını arttırmak hiç de zor olmayacaktır. Bununla da kalmayıp, çocukların kendine olan öz güveninin yanı sıra, ailesine, çevresine ve toplumuna olan güvenleri de sarsılacak, ya da bu türden olumlu duygular hiç gelişmeyecektir. Böylesi ortamlarda yetişen çocuk çevresine, toplumuna, özellikle de kendisinin sahip olamadıklarına sahip olabilmiş toplum kesimlerine ve bu kesimlerin çocuklarına düşman gözüyle bakacaktır.

Belki de karşılıklı etki-tepki prensibinin bir ürünü olarak, zayıf sosyo-ekonomik ortamlarda yetişmiş çocukların varlıklı kesimlere mensup ailelerin çocuklarına ne gözle baktığını ve onları nitelendirmede, burada zikredilmesi olanaksız ne derece kötü sıfatlar kullandığını duymayan yok gibidir. Aynı şekilde, karşı tarafa hor gözle ve tepeden bakan varlıklı aile çocuklarının da, yoksul kesim çocuklarını aşağılayıp hakir gören sıfatlar kullanma bakımından, hiç de bir önceki taraftan aşağı kalır yanının olmadığını gözlemlemek zor olmasa gerek.

Kısa yoldan köşeyi dönme tutkularının; bununla ilişkili olarak şans oyunlarına olan aşırı düşkünlüklerin bu denli yaygın olmasının; aile içi huzursuzlukların, kavgaların ve hatta kimi zaman boşanma ile sonuçlanan bir takım olayların gün be gün artmasının; ister beste ya da güfte, ister icra ediliş tarzı ve icra edenin nitelikleri açısından değerlendirildiğinde, bir sanat olayı olarak nitelendirmeye insanın dilinin varmadığı, bireylerin ruhlarını karartan, içine düştüğü karamsarlıkları ve olumsuz duyguları daha da pekiştirip bir kişilik özelliği haline getiren arabesk müziğin, toplumda en çok rağbet gören müzik türü olma özelliğini uzun yıllardır gerçek sanat eserlerine kaptırmayışının; "trafik kazalarında kurban verilen can ve kaybedilen mal bakımından dünya şampiyonu olma" gibi çok çirkin ve de saygın bir ulusa hiç de yakışmayan bir kara lekeyi yıllardır alnımızda taşıyor olmanın; toplumda cana ve mala yönelik olarak gerçekleşen suç olaylarının hızla artıyor olmasının; fuhuş ve cinsel sapkınlıkların hat safhaya ulaşmasının; siyasi ve ideolojik açıdan radikal eğilimlerin hızla artmasının ve insanların radikal eğilimlerini sömürerek kendisine hareket alanı yaratmaya çalışan siyasi partilerin oy oranlarının, uzun yıllardır hızlı bir artış trendi sergilemesinin; kendinden ve içinde bulunduğu koşullardan tatmin olmama duygusunun getirdiği "kendini olduğundan farklı gösterme eğilimlerinin artık normal bir davranış gibi algılanır hale gelmesinin; ... ve daha örneklerini arttırabileceğimiz böylesi nice durumların toplumumuzda bu denli

yaygın hale gelmesinin nedenlerinin arasında, diğer bir çok etkenin yanı sıra, baştan beri saya geldiğimiz medya kaynaklı faktörlerin de çok önemli bir payının olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Böylesi durumlarda yine çok boyutlu değerlendirmeyi elden bırakmamak gerekir. Öncelikli olarak çocuğun kendisinin uğradığı hayal kırıklıkları ve yaşadığı çelişkileri gözden kaçırılmamalıdır. İkinci olarak da, içinde bulundukları olanaksızlıklar yüzünden çocuklarının istek ve beklentilerini yerine getiremeyen, hatta bunların maliyeti çok da yüksek olmayan en masum olanlarını bile yerine getirmekte zorluk çeken ana-babaların içine düştükleri açmazı ve ruh hallerini unutmamak gerekir. "Kırk yılın başında, çocukların bin isteğinden hiç olmazsa birini bari karşılayalım" düşüncesiyle, bayramlarda çocuklar için işporta tezgahlarından alınan bir-iki parça ucuz-tapon giysiye ödenen paranın bile, oldukça küçük olan aile bütçesine getirdiği yükün büyüklüğünü ancak yaşayanlar bilir. Bunu bilen ana-babaların toplumumuzdaki oranları ise, hiç de azımsanacak gibi değildir. Öte yandan, büyük bir bölümünü mutsuz birey ve sorunlu ailelerin oluşturduğu bir toplumun yaşadığı ve yaşayabileceği nice sıkıntılar da, olayın üçüncü bir boyutudur. Böylesi bir toplum yapısına sahip bir ulusun ve devletin, geleceğine yönelik beklentileri konusunda, ne denli iyimser ve umutlu olabileceği ise işin öteki boyutunu oluşturur.

Yine olayın çocuk boyutuna geri dönmek gerekirse: Daha önce dile getirdiği isteklerinin hiç biri yerine getirilmemiş olsa da, "çocuk yoktan, yokluktan ne anlar" atasözünün de açıklıkla ifade ettiği gibi çocuklar, reklamların da körüklemesiyle yeni isteklerini dile getirmeye bıkıp usanmadan devam edecektir. Ancak belli bir yaşa geldikten sonra, olan bitenlerin farkına varmaya başlayacaktır. Fakat yine de, çevresinde ya da okulda gördüğü bazı arkadaşları hemen her istediğine kolaylıkla sahip olabilirken, kendisinin en masum isteklerini bile elde edemiyor oluşu onu rahatsız etmeye devam edecektir.

Bu durum karşısında çocuk, ya hayata ve kaderine küsüp içine kapanacak, ya da isteklerine ulaşmak için ahlaki ve meşru olmayan arayışlar içine girecektir. Bütün bu yaşananların ruhunda açtığı büyük yaralar ve kişiliğinde bıraktığı derin izler, yalnızca onların çocukluk dönemleri ile de sınırlı kalmayacaktır. Bireyler, bu tür yokluk ortamlarında büyümüş olmanın ve kimi zaman masumane,

kimi zaman da aşırı uyarılmış çocukluk isteklerinin karşılanamamış olmasının yarattığı etkileri, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde, hatta belki de bütün bir ömürleri boyunca yaşantılarında hissetmeye devam edeceklerdir.

2.8. TELEVİZYONU ULUSAL KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Televizyonun, milli kültür üzerinde oldukça önemli etkilerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat bu etki olumlu doğrultuda olabileceği gibi, olumsuz doğrultuda da gerçekleşebilir. Televizyon kimi zaman, ulusal kültür öğelerinin özellikle çocuklar ve gençler tarafından öğrenilip benimsenmesi, bunların davranışlara yansıtılarak ulusal kültürün sonsuza kadar yaşatılması amacını engelleyici doğrultuda etki yapabilmektedir.

Konuyu günümüz Türk toplumu açısından ele alındığında, yukarıdaki vurgulananlardan çok da farklı olmayan bir tablo ortaya çıkar. Son yıllarda, özellikle de televizyon yayıncılığı furyasının yaşanmaya başladığı dönemlerde yapılan gözlemler, söz konusu değerlendirmeleri doğrular niteliktedir. Bu gün bile, televizyon ekranlarından sergilenen yerli yapım programların, hem niteliksel ve hem de niceliksel olarak azınlıkta kaldığı gerçeği ortadadır. Türk ulusuna her gün, saatler boyunca, yapım ya da köken bakımından yabancı programlar izletilmektedir. Bu programların pek çoğu da milli kültürle çatışan, ulusal değerlere ters düşen yabancı unsurlar ve mesajlar içermektedir. Bu durum bireyler, özellikle de çocuklar ve gençler üzerinde kültür şokuna, değerler yitimine ya da yozlaşmasına neden olmaktadır. Daha ileriki aşamalarda bu süreç kültür çatışması, ulusal kimlik yitimi ve bireysel ve toplumsal anomi boyutlarına kadar ulaşabilmektedir.

Bir çok kişi ya da grup bazen bilerek planlı ve kasıtlı bir şekilde, bazen bilmeden ve farkında bile olmadan, hedefi beyin ve kalp gibi en can alıcı noktalarından vuran, etki alanı çok geniş ve televizyon olarak adlandırılan bu öldürücü silahın etkisine maruz bırakılmaktadır. Televizyon gibi öldürücü bir silaha sahip bulunan yabancı kültürler, çoğunlukla ulusal kültürler karşısında baskın gelmekte ve ulusal kültürler açısından yenilgi kaçınılmaz olmaktadır. Sonuçta televizyon, kültür emperyalizmine sadık bir uşak gibi hizmet ederken, ulusal kültürleri yıpratıp zayıflatmakta, bireyleri asimile etmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için "kültür" ve "milli kültür" konusunda bazı kısa hatırlatmalar yerinde olacaktır. Sosyal bilimciler kültürü çok öz olarak "bir toplumun yaşam tarzı" şeklinde tanımlarlar. Bu bağlamda insan düşüncesinin, duygusunun ve emeğinin ürünü olan hemen her şey (maddi olsun ya da olmasın) kültürün ayrılmaz birer parçası durumundadır. Başta örf ve adetler, gelenek-görenekler, ahlak kuralları, inanç sistemleri, her türlü toplumsal değerler, normlar davranış biçimleri olmak üzere bilgi, sanat, bir iletişim aracı olan dil, her türlü semboller, giyim-kuşam tarzı, yeme içme alışkanlıkları ve biçimleri kültürün kapsamı içine girer. Bununla da kalmaz, giysiler, her türlü besin maddeleri, teknik ve günlük yaşamda kullanılan her türlü araç-gereçler, kültür olarak adlandırılan bütünlüğün önemli birer parçasını oluşturur.

Toplum hayatını şekillendiren milli kültür konusunda, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca gerçekleştirilen (1990: xı) bir çalışmaya göz atmakta yarar var. Bu çalışmada da vurgulandığı gibi, ulusal kültürün temel unsurları şöylece sıralanabilir: Atatürkçülük ve Atatürkçü düşünce, dil, tarih, din, bilim ile entelektüel kültür ve teknoloji, klasik Türk müziği, çağdaş müzik, mimarlık, edebiyat, tiyatro, adetler-örfler- gelenekler, folklor (halk kültürü), ahlak, hukuk, devlet anlayışı ve devlet yapısı, tarım, askerlik, spor, basın-yayın ve kitap, …

Türk milli kültüründe Atatürkçü düşünce ve Atatürkçülüğün ayrı bir yeri ve önemi vardır. Atatürkçülük, öteki bütün kültür unsurları üzerinde belirleyici ve şekillendirici bir etkiye sahiptir. Sayılı'nın da belirttiği gibi (ibid: ıx), "*Atatürkçü düşünce Türk milletinin tarihten çıkardığı bir sonuç, bir düşünce ürünüdür. Türk milli hayatının olduğu kadar, Türk milletinin geleceğinin de her türlü tehlikelere karşı bir teminatıdır.*" Atatürkçü düşünce, Türk tarihinin derinliklerinden süzülerek ve insanlık tarihinin kazanımlarından beslenerek günümüze kadar gelebilmiş, rafine ve özgün bir sentezdir.

Bu konuda son söz olarak denilebilir ki; kültür insan yaratısıdır, insan ürünüdür. Fakat insanın dışındadır. İnsanlar üzerinde belirleyici, kontrol edici bir yapıya sahiptir. Statik, donuklaşmış, değişmeyen değil; tama tersine dinamik, değişip gelişerek varlığını sürdüren, deyim yerindeyse canlı bir varlıktır kültür. Kuşkusuz bu canlılıktan kasıt, biyolojik bir canlılık olmaktan öte sosyal bir

canlılıktır. İnsanın toplumsal yönlerini bir yana bırakın, onun en doğal yönleri (yaş, cinsiyet, ölüm, ... gibi) bile kültürün şekillendirici etkisinden kurtulamaz.

Konu böylesi geniş bir perspektiften ele alındığında, televizyonun ulusal kültür üzerinde yapabileceği olası olumsuz etkilerin boyutları daha bir netlik kazanır. Televizyonun, özellikle de ulusal kültürün en temel unsurlarından biri olan güzel dilimiz "Türkçemiz" üzerinde yaptığı yıkım konusunda herkesin söyleyeceği az ya da çok bir şeyler olacaktır.

KAYNAKÇA:

ARSLAN, A. (2001-a), Dünyada ve Türkiye'de Medya Gerçeği, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü (Yayına hazır kitap).

ARSLAN, A. (2001-b), Elit Sosyolojisi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü (Yayına hazır kitap).

ARSLAN, A. (1999), Who Rules Turkey: The Turkish Power Elite and the Roles, Functions and Social Backgrounds of Turkish Elites, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology (PhD Thesis).

ASTIZ, C.A. (1969), Pressure Groups and Power Elites in Peruvian Politics, London: Cornell UP.

BARRETT & Braham (1995), Media, Knowledge and Power, London: Routledge.

DAVIES, M. (1985), Politics of Pressure, London: BBC Publications.

ETZONI, H. (1993), The Elite Connection, London: Polity Press.

JARY, D. & Jary, J. (1991), Dictionary of Sociology, Glasgow: Harper Collins.

MARX, K. & Engels, F. (970), The German Ideology, NewYork: International Publishers.

RİVERS, W.L. (1982), The Other Government: Power and the Washington Media, New York: Universe Books.

RUBİN, B. (1981), Press, Party and Presidency, London: Norton.

SCANNELL, et. al. (1992), Culture and Power: A Media, Culture and Society Reader, London: Sage.

(*)Sosyolog ve siyaset bilimci. İngiltere'de "University of Surrey" de, Sosyal bilimler metodolojisi alanında yüksek lisans (MSc.) ve siyaset sosyolojisi alanında doktora (PhD) yaptı. 6 yıla yakın yurt dışında, sosyolojinin değişik alanlarında çalışmalarda bulundu. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi'nde dekan yardımcısı, orta öğretim sosyal alanlar eğitimi bölüm başkanı ve öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 60100-TOKAT

GSM: 0532 270 81 45, İş Tel: (356) 252 16 16 / 34 44, 34 19, Faks: (356) 212 17 48

E-posta: **arslandali@gop.edu.tr, cimderaslan@hotmail.com**